

KW 553 J 37

REIS-BESCHRYVING
Door de
ZUID-ZEE,
Langs de Kusten van
CHILI, PERU en BRAZIL,

Opgestelt op eene Reistoelt gedaan in de jaren
1712, 1713, en 1714.

Door
DEN HERE FREZIER,
Ingenieur des Konings van Vrankryk.

Nevens eene Beschryvinge van de Regeringe der
YNCAS, Koningen van PERU,
En hunryk, zo als het was voor den komst der Spanjaarden aldaar.
Het eene uit het Fransch vertaalt, en het andere opgemaakt
uit verscheide Schryveren,

DOOR
ISA AK VERBURG.
*Met vele kopere platen, verbeeldende de voornaamste havenen der Zuid-zee,
de platte gronden der steden, kleding der landaart, enz.*

TE AMSTERDAM,
By **R. en G. WETSTEIN, 1718.**

VAN DE INDIANEN VAN CHILL.

In de omgelegene landen van la Concepcion zyn 'er geen Indianen / die warelyk Christenen zyn / behalven die, onder het juk en in den dienst der Spanjaarden zyn. Zelf heeft men grote reden om te twyffelen / of zy wel anders Christenen zyn dan doorden Doop / en of zy wel onderworpen zyn in de wezentlyke hoofdstukken van den Godsdienst. Ten minste is dat waar / dat men hen den beeldendienst zoo verre ziet voorzetten / dat hy zeer naby komt aan Afgodendienst. Zy hebben zoo grote liefde voor de beelden / dat zy die somtyds eten en drinken voorzetten / en niet oordelende van de zaken / dan naar het gene zy van buiten zien / hebben zy grote moeite om te begrypen / dat 'er in den mensch een ziel is / die van het ligchaam kan afgezonderd zyn. Indien men gene zorg heeft hen te doen begrypen / dat de heiligen / terwyl zy de zaligheid genieten / in Godt beschouwen het gene / dat hier om laag gesehiedt / en dat zy dus de gebeden / die men tot hen uithoezeit / horende / voor ons spreken by Godt / en dat hunne beeltenissen niets zyn dan tekenen / die gebruikt worden om ons hunne daden te bidden te brengen; moet men het niet vreemd vinden / dat zy haar eten en drinken voorzetten. Daardien zy haar met kostelyke klederen beladen zyn / en van de Spanjaarden bewierookt zien / beelden zy zich in / dat die beelden daarenboven voetsel van noden hebben / en dat de rook van de wierrook niet genoeg is om het vet te maken.

De Indianen van de uiterste grenzen / bodynamentlyk langs de kust / schynen genoegzaam geneigt om onzen Godsdienst te omhelzen / indien de zelve de veelwoerd en de bronkenschap niet verbodt; zelf zyn 'er eenige / die zich laten dopen / maarten opzichte dezer twee artykelen kunnen zy zich niet bedwingen. De Bisschop van la Concepcion / Houvanfals Montero, in den jare 1712. zyn kerkg gebiedt doorgaande / om onderzoek te doen / wierdt aan gene kant van de rivier Biobio van meer dan vier hondert Indianen afgewacht / die zich ingeeft hebbende / dat hy kwam om hen hunne vrouwen te ontroven / hem zonder eenige twyffeling wilden vermoorden. Daar was niets nodiger om te ontkomen / dan hen uit dat misverstant te redden / en hente verzekeren / dat hy niet gekomen was om hen eenig gewelt aan te doen.

doen. Ik hebb' met zorg onderzocht / wat Godsdienst 3p hebben / en ik hebb' bevonden / dat 3p ten eene male zonder eenigen Godsdienst leven. Zeker Jezuït / op wien ik staat kon maken / Verzorger der Zendingen / welke de Koning van Spanje in Chili onderhoudt / heeft m' verzekert / dat 3p volflagte Goddierzakers waren / en dat 3p in het geheel niets aanbaden / en niet alles spotten / dat men hen dien aangaande wist te zeggen; dat / met een woordt / de Vaders Jezuïten daar niets vorderden. Dit komt ganschelyk niet overeen met de stichtelyke brieven der Zendingen / in het VIII. Deel / daar men zegt / dat 3p vele menschen bekeren te Nahuelhuapi , op de hoogte van 42. graden / omtrent 50. mylen van de 3er / by de Puelches en de Poyas [in den jare 1704.] Niet te min d'ingen 3p door tot zeer na aan de Straat van Magellanus / en leven met de Indianen / zonder dat die hen enig kwaat doen. In het tegendeel hebben die volkeren een soort van achtinge voor hen. In het vervolg van tyd zullen 3p mogelyk eenigen dienst doen / naardien 3p de voornaamste Caciken verzoeken om hunne oudste zonen / om die te doen onderwysen. 3p boeden een zeker getal der zelden in hun school te Chillan op / voor welken de Koning gehouden is kostgeld te betalen; en als die groot 3pn / zenden 3p hen te rugge aan hunne ouders / onderwysen 3pnde in den Godsdienst en opgebragt in de Spaansche wetenschappen / zoo dat men 'er tegenwoordig onder hen vindt / die Christenen 3pn / en die zich met eene vrouwe vergenoegen.

Dat de Indianen van Chili gansch geen Godsdienst hebben / blykt daar uit / dat men onder hen nooit tempelen gevonden heeft / noch eenig teken van Afgoden / die 3p aanbeden hebben / gelyk men tegenwoordig noch wel vindt op vele plaatsen van Peru / voornamentlyk te Cusco / daar de tempelen der zonne noch in wezen is : en zoo 'er by hen noch eenige schyn van welchelyk is / dat is niets anders dan het gebruik van het vergif / van het welke 3p zich zeer dikwyls bedienen. Door het overige woorden 'er onder hen gevonden / die geloven / dat 'er na dit leven een ander leven zal 3pn / en daarom legt men by den gestorvenen eeten en d'inken / en klederen om zich daar van in het graf te bedienen. De Spaansche Dow-Papen hebben die gewoonte niet afgeschafst onder die genen / die Christenen 3pn / nademaal 3p 'er hunne rekening by vinden / en de plaats van den overledenen waarnemen / gelyk men dat gezien heeft te Tacaguana.

De vrouwen der genen / die geen Christenen 3pn / onthouden zich

zich vele dagen omtrent de begraafplaats harer mannen / ont
daar spys doo? de zelveu gereet te maken / om hen Chicha , het
welk hunne drank is / op het ligchaam te werpen / en verbaar-
digen hun reisgoet / als hadden zy een langen tocht te doen. Men
moet daarom niet geloven / dat zy een denkbeeld hebben / dat de
ziel een geest en onsterffelyk is / zy houden haar doo? iets ligcha-
melyx / 't welk moet gaan aan gene kant der zee / daar zy over-
bloet zullen hebben van spys en drank ; dat zy daar vele vrou-
wen zullen hebben / die gene kinderen zullen krygen / die gedurig
bezig zullen zyn met goede Chicha doo? hen te maken / met hen
te dienen / enz.

Maar dat geloven zy niet dan zeer verwaart / en vele zien dat
aan als een inbeelding / die zy zelf verbeeld hebben. Eenige
Spanjaarden beelden zich in / dat zy dat denkbeeld gekregen heb-
ben doo? eene verbasering van de lere / die St. Thomas geleert
heeft / aan de andere kant van de Cordillere ; maar de redenen /
op welke zy zich vestigen / om te bewyzen / dat die Apostel en
St. Bartholemeus in die Provincie gekomen zyn / zyn zoo arm-
hartig / dat zy niet verdienen verhaalt te worden.

Munne
zagering.

De Indianen van Chili hebben onder hen noch koningen /
noch opperheerschers / die hen wetten doo?schryven. Jeder
hoofd van een huisgezin was daar volkomen meester ; maar ge-
lyk de huisgezinnen toegenomen zyn / zoo zyn die hoofden over-
heren geworden van verscheide onderhorige leermannen / die hen
gehoozamen / zonder eenige schatting te betalen. De Span-
jaarden noemen die Caciques. Alle hunne boozrechten bestaan /
in het gezag te voeren ten tyde van oorlogh / en in recht te oef-
nen. Zy volgen makhander op / volgens het recht van meerder-
jarigheid / en ieder van hen is onafhankelyk / van wien het ook
zou mogen zyn / en volstrekt meester in zyn onderhorig lant. Ik
spreek niet alleen van die genen / die Braves , dat is wilden / zyn /
maar zelf van die gene / die men de Reduction , dat is onder de
gehoozaamheit gebzagt / noemt. Want schoon zy doo? een
Wrede-verbondt den Koning van Spanje doo? hunnen Koning
erkent hebben / nochtans zyn zy niet gehouden hem eenige ande-
re schattinge te betalen / dan een zeker getal volk om zyne vestin-
gen te herstellen / en zich te verweeren tegen de andere Indianen.
Van dat zoo? zegt men / dat 'er veertien of vyftien hondert
zyn.

Slaverny der
overwonne-
nen.

Het is niet op de zelve wyze gelegen met die genen / die over-
wonnen zyn / welke men Yanacunas noemt. Deze zyn omg-
baar aan den Koning van Spanje / aan wien elk van hen jaar-
lyx

by tien piasters moet opbrengen / in zilver of koopwaren / en zy worden daarenboven gebruikt tot dienst van zulke Spaansche huisgezinnen / aan welke zyne Catholijke majesteit / tot beloning der zelve voortreffelijke daden / of voor hun gelt / een zeker getal Indianen toestaat / die genoodzaakt zyn te dienen gelyk knechten / en niet als slaven. Want behalven de kost / die men hen geeft / moet men hen dertig rpydaalder in het jaar betalen / en indien zy niet willen dienen / kunnen zy daar af komen met tien rpydaalder aan hunne meesters te betalen / het welk men een Commanderie noemt. Hun ouderdom om te dienen is van 16 tot 50 jaren ; onder of boven die tyd staat het in hunne vyte wille. Behalven deze Indianen Encomenderos hebben 'er de Spanjaarden / doch alleen in Chili / noch slaven / die zy van de vyte Indianen gekocht hebben / welke hen vrywillig hunne kinderen verkopen / voor wyf / voor wapenen / voor pzerwerk enz. Gelyk dit een misbruik is / dat tegen de uitdrukkelijke bevelen des konings van Spanje by oogluiking toegelaten wordt / alzo zyn zy geen slaven gelyk de zwarten ; die hen kopen / kunnen hen niet weder verkopen dan in het heimelyk / en met toestemming van den slave / die met een blyf van Amparo , dat is van bescherming / zyne vryheit kan weder eischen. Ten dien einde is 'er in ieder stad / en in de gerechtshamer van Santiago / een Beschermmer der Indianen / tot welken zy hunnen toevlucht nemen.

Het geschiedt ook door toegevendheit / dat de kinderen der slaven niet den staat van hunne moeders volgen / gelyk de Instellingen van Justinianus willen / wanneer zy van een vader Encomendero , dat is van een knecht der Commanderie , 3. m / naardien dit laatste vry staande / de voorzeden hem moeten volgen niet uitsluitinge van anderen. De vermenging van Spaansch bloed maakt den genen vry / welke door een Spaansch vader voor zyn kint erkent worden / en geeft aan de Misticen * het recht van linie te mogen dragen.

Om te weten / waar dit zoort van slaverny van daan komt / * Zoon van een blank en een In-
diatische
vrouw.
moet men te rugge ophalmen tot de bevestiging van Peru. De byzondere lieden / die 'er de eerste ondernemers van geweest zyn / moesten / volgens hun verdrag met den koning van Spanje / de Indianen geburende hun gansche leven / tot hunne slaven hebben / na welken tyd zy op de oudste van het geslacht / of op hunne vrouwen / zouden komen / in gevalle dat zy zonder kinderen kwamen te sterben. Daar in lagh een zeker schyn van rechtvaardigheid / niet alleen om hen te belonen voor hun-

hunne moeite en hunne dapperheit / maar ook om dat zy dien oorlogh op hunne eigene koste ondernomen en gevoert hadden. Niet te min / also zy hunne slaven onmenschelyk handelden / kregen eenige vrome lieden mededogen vooz die arme elendige menschen / en gaben aan het hof van Spanje te kennen / dat zy die slaven kwalijk handelden / niet alleen met hen onmatelpke lasten op te leggen / maar ook / dat zy daar vooz tot de uiterste wreedheit over hunne personen kwamen / zelf tot hen te doden.

* Karel de
Vyfde Kei-
zer en Ko-
ning van
Spanje.

Het hof van Spanje gaf op deze wanorde acht / en de Ketszer * zondt / om daar regen orde te stellen / Blasco Nufiez de Vela in den jare 1542 in hoedanigheid van onderkoning naar Peru / met orde om de Indianen te doen ontheffen van de lasten / die men hen op geleyt hadt / en om hen in vryheit te stellen ; maar gelyk de voornaamste rykdom der volkplantingen in een groot getal slaven bestondt / inzonderheit onder de Spanjaarden / die zich niet verwaardigden zelf iets met hunne handen te bewerken / zoo weigerde de meeste de orders / die hen al te streng schenen / en welker volvoerting hen eeniger wyze tot den bedelzak zou gebragt hebben / te gehoorzamen. Zy wilden derhalven den nieuwen onderkoning niet erkennen / het welk zware burgerlyke oorlogen veroorzaakte / die men in het byde by Zarate beschreven vindt.

Wendela / om eene verzachting vooz de slaverny der Indianen te vinden / en de Spanjaarden niet arm te maken / maakte de koning zich meester van die slaven / welker heren gestorven waren / en die heeft hy naderhand aan zyne bedienden en aan vele anderen gegeven op voozwaarden / van welke wy zoo eben gesproken hebben.

Deze slaaffsche dienst der Commanderie is oorzak gewest van zeer bittere oorlogen / welke de Spanjaarden tegen de Indianen gevoert hebben. Zy wilden den koning van Spanje wel erkennen vooz hunnen opperheer / maar zy wilden / als menschen van een goet begrip / hunne vryheit bewaren ; en het is alleen op deze voozwaarden / dat de laatste vyde / vooz 25. of 30. jaren / gesloten is : want schoon die volketen ons woest en wilt schynen / zy weten nochtans zeer wel zich te schikken naar hunne gemene belangens. Zy vergaderen met de oudsten des volks / en met die genen / die de meeste onderbinding hebben ; en zoo het op zaken van den oorlogh aankomt / kiezen zy zonder eenzydigheit een Generaal van eene bekende bekwaamheit en dapperheit / en zy gehoorzamen hem slytelyk. Vooz hun goet gedragh en hun onversaagdheit hebben zy wel eer de Ynca van Peru belet tot hen
dooz

door te dzingen / en den loop van de overwinningen der Spanjaarden / die zy bepaalt hebben aan de rivier Biobio en aan het gebergte Cordillere, gestuit.

De plechtigheit van hunne vergaderingen bestaat daar in / dat zy op een aangenaam blak velt / 't welk daar toe gekozen wordt / eene menigte van d'rank te zamen bzingen; en als zy hebben beginnen te dzingen / neemt de oudste / of die gene / die om eenige andere reden den overigen de zaken moet voorstellen / het woordt / om de reden van de vergadering oopen te leggen. Hy zegt zy gevoelen niet een krachtige bewoording (want men zegt / dat zy uit de natuur welspreekende zy) waar na de meerderheit van stemmen de zaak beslist. Dan wordt het voornemen afgekondigt by trommelslagh. Daar worden drie dagen gegeven om te overdenken / en indien men in dien tyd geen zwaarigheden in het ontwerp ontdekt / wordt het onontzighbaar uitgevoert / na dat de keur bevestigd / en order op de middelen om die wel te doen gelukken gesteld is.

Vergaderingen der Indianen.

Deze middelen komen op zeer weinige zaken uit; want de Caciquen geven hunne onderdanen niets om den oorlogh te voeren / zy hebben het alleen aan hen bekend te maken / en ieder van hen bzingt een kleine zak met meel van gerst of Mays met zich / welke zy met water mengen / en waar van zy vele dagen kunnen leven. Ieder van hen heeft ook zy paart en zyne wapenen altyd gereet / en uit vryze van overvallen te worden / heeft men in ieder Caciquaat / op de allerhoogste top der bergen / altyd een blaashoorn / van een ossehoorn / zoo gemaakt dat men die twee impen in het ronde kan horen. Terstont / als hen eenig gebaar overkomt / zendt de Cacique iemand om op dien hoorn te blazen / en ieder weet terstont / waar het om te doen is / en begeeft zich naar zy post.

Onze armoede, zeiden de Scythien tegen Alexander / zal altyd veel radder zyn dan uw leger beladen met den buit van zoo vele volkeren, en als gy zult menen, dat wy wel verre van u af zyn, zult gy ons op uwe hielen zien; want wy vluchten voor onze vyanden, en vervolgen de zelve met de zelve snelheit.

Hunne gewone wapenen zy pieken en werpschichten / die zy met eene verwonderlyke vaardigheit weten te werpen. Vele hebben hellebaarden / die zy den Spanjaarden ontnomen hebben Zy hebben ook bylen en sabels / die zy van hen gekocht hebben / waar in deze geen goede staatkunde hebben; want het is te vryzen / dat zy te eeniger tyd eens met hunne eige roeden zullen gegerst worden. Zy bedienen zich ook / maar zoo veel niet / van po-

Hunne wapenen.

Vaardigheit in het verstrikken.

ken / van pplen / van knodsen / van slingers / en van strikken van leêr / met welke zy 300 behendig weten om te gaan / dat zy een paart in zyn vollen loopp weten met den strik te vatten / al waar zy willen. Die geenen / die geen pzer hebben tot hunne pplen / gebruiken een zoozt van hout / het welk tegen het vuur hart gemaakt zynde voozt staal niet behoeft te wipken. Doozt het langdurig en veelvuldig oozlog voeren tegen de Spanjaarden hebben zy schilden / en de gansche wapenrusting / bekomen / en die geenen / die 'er geen hebben / maken 'er van ruudw leder / die streek vry zyn / en dat voozdeel boven de andere hebben / dat zy ligt en niet zeer hinderlyk zyn in het gevecht. Doozt het overige hebben zy geen wapenen van eenderhande zoozt. Zeder bedient zich / naar zyn genoegen / van zulke / welke hy best weet te handelen.

Hunne wyze van slag te leveren bestaat in deuden te maken / die tachtig of hondert man diep staan / en onder welke zommige met pieken en andere met pplen gewapent zyn. Wanneer de voozste hunne plaatse niet behouden kunnen / stellen de naastvolgende zich 300 schielijk in hunne plaatse / dat het niet slypnt / dat zy hebben moeten wipken. Altydt bezorgen zy / dat zy eene verzekerde plaats tot hunnen afstocht hebben / en dat is altydt achter meeren of moerassen / daar zy beter en veiligheid zyn dan in het sterkste kasteel. Zy gaan naar het gevecht met veel moed / op het gesluit van hunnen trommel / met beschilderde wapenen / en het hooft met vederbossen verciert. Eer dat zy aan het gevecht gaan / doecht de Generaal gemeenlyk een aanspraak / waar na zy alle met hunne voeten op de aarde stampen / en een psselyk geschreeu maken / om zich tot het gevecht op te hysen.

Als zy genoodzaakt zyn zich te versterken / maken zy palissaden / of verschanzen zich alleen achter grote bomen. Van voren maken zy van tusschenwydte tot tusschenwydte putten / welker gronde zy met overeindgezette palen / en met dooznen bezetten / en bedekken die met groene zoden / op dat men daar dooz bedrogen zou worden. Ongeluklyk / die in hunne hinderlagen vallen / want zy verscheutenze / rukken hen het harte uit / het welk zy in stukken hakken / en vallen op het bloet aan als wilde beesten. Indien het iemant van aanzien is / zetten zy zyn hooft op de top van een piek / drinken vervolgens uit het bekkeneel / en maken eindelyk daar een kop van / welke zy bewaren als een teken hunner overwinninge. Van de pypbeenderen der beenen maken zy fluiten tot gebruik op hunne vzeugde feestten / welke niet zyn dan psselyke dronkenzuipingen / die 300 lang duren als de drank / die zy medegebragt hebben. In deze dronkenschap hebben zy 300 groot

groot een genoegen / dat die genen die Chyftenen zyn / de feestda-
gen van Godsdiensf op deze wyze vierden / of / om beter te zeg-
gen / ontheiligen.

Ik ben getuigen geweest van een feest / 't welk de slaven der
Commanderie van twee Spanjaarden / die Pieter genaamt wier-
den / met malkander vierden / op den feest-daghy van hunne he-
ren / in hen doorp Calcaguana / daar wy by ten anker lagen. Na
dat zy de Misse gehoozt hadden / stegen zy te paart om na het
hoen te ryden / gelyk men in Wyankryk na de gang rydt / met
dit onderscheide / dat alle de anderen aanballen op die genen / die
het hoen den kop afstrekt / om dat te brengen by den genen / tot
wiens eer het feest aangeftelt is. Zy hoortten en stieten malkan-
der / terwoyl zy op een volle galop voozt reden / om het den een
den ander te ontweyden / en beurden alles onder het lopen we-
der op / dat zy ter aarde deden vallen. Na dit rennen stegen zy
van de paarden af / om de maaltwyd te houden / wiens gansche
toefel bestondt in een groot getal bakken / van calebassen ge-
maakt / welke zy Maré noemen / in het ronde op het gras ter
neder gezet / en gevult met byoot / dat in een saug van wyen en
zulkher getweekt is. Toen bragten de Indianen / die de maaltwyd
gaven / aan ieder der gasten een Samboeg riet / van 18. of 20.
voeten lang / verciert met byoot / vleesch / en appelen / 't welk
rondom daar aan vast gemaakt was. Dervolgens / na op een
maaltwyd om dit vleesch gegaan te zyn / wierdt 'er een kleine
rode vlagh gegeven met een wit kruys in het midden / aan den
genen / die geschikt was om de genodigde met een dienstreden aan
te spreken. Deze zonden van hunne kant eenen anderen om hem
te antwoorzen / en die knoopte 300 veel dienstplechtigheden aan
malkander / dat het langer dan een uur duurde. Ik vooz 'er de
reden van / en ik verstondt / dat het een uitwysfel was van hun-
nen stpl / die 300 uitgestrekt is / dat zy / om van de getinste zake
te spreken / te rugge opklimmen tot haren oorspronk en duizent
afweydingen maken.

Na dat zy gegeten hadden / klommen zy op een zoozt van een
schabot / gemaakt als een amphitheater / met de vlagge of stand-
aart in het midden / en de andere met hunne lange rietstokken aan
de kanten. Daar / met struis- en rode en witte ganzvederen /
en met vederen van andere vogelen van eene levende koleur / rond-
om hunne mufsen verciert zynde / begonnen zy te zingen op het
geluut van twee instrumenten / van een stuk hout gemaakt en
met een eenig gat doozvoozt / in het welke zy / een weinig sterker
of zachter blazende / een min of meer scherp / of een min of
meer

Hunne
feesten.

78 REIS-BESCHRYVING

meer traag geluit veroorzaakten. Zp maakten over en weder een overeenstemment geluit / met een blaasppp gemaakt van een of sehoozn / gehecht aan het einde van een lang riet / in wiens oopen- ring een tongetje was / dat het geluit hadt eveneens als van een trompet. Dit maatgeluit wierdt door hen vergeselschap met eenige slagen op een trommel / wiens dof en treurig geluit byp wel met hunne gebaarden overeenkwam / welke in het hevigste van hunne vreugdegalmen in het geheel niets byolpr te kennen gaben. Ik bezagh hen naaukeurig / terwyl zp op het theater stonden / en ik zagh onder hen gedurende het gansche feest niet een lagchent wezen.

De vrouwen gaben hen Chicha, een soort van bier / van het welke wy naderhand zullen spreken / te drinken / uit een hout- instrument van omtrent twee voeten en een half lang / te za- men gestelt van een kop met een handvat aan de eene kant en een lange tuit aan de andere / doorweden met een klein gootje slang- wyze gemaakt / op dat het nat langzamerhand in den mont moogt lopen door een klein gaatje gemaakt in den grond van de kop / daar het gootje begint. Met dat instrument maken zp zich al zingende 300 dronken als bersten / zonder ophouden / en alles te gelyk doende ; maar met een zang / in welke 300 weinig ver- scheidenheit van geluit komt / dat drie noten genoeg zouden zyn om dien gansch uit te drukken.

De woorden / die zp zingen / hebben van gelphen noch rym noch maat / noch ander voorzwerp / dan het geiz / dat hen in den zin komt. Nu verhalen zp de geschiedenissen hunner voorz- ouderen / dan spreken zp van hun huisgezin / en dan weder / wat hen dunkt van het feest en van den oorzaak / om welke men dat houdt / enz.

Dit leven blyft 300 daghen nacht duren / 300 lang als zp iets hebben om te drinken ; want behalven dat die geen / tot wiens eere zp het feest houden / genoodzaakt is veel drank te verschaffen / dzengt ieder van hen die het feest houden / genodigt of niet geno- digt / drank met zich. Zp drinken en zingen somtyds tien of veertien dagen aan malikander zonder ophouden. Die van dron- kenschap ter neder vallen / maken daarom voorz zich geen eide van het feest. Ma in de slyk / en zelf in den dzyk uitgeslapen te heb- ben / klimmen zp weder op hun toneel / om de popenstaande plaat-

A. Indiaan van Chili in zyne Macut, spelende met de Susca.
 B. Indiaanfche vrouw. in hare Chofli. C. Cabouin tuhan. of Kees der Indianen. D. Spaan-
 fche Grades om alle nanorder te veren E. Pivelca. of blaaspyp. F. Paguecha of
 bakie met een tuit. G. Coultun of trommel. H. Thoushouca, of trompet.

plaatsen in te nemen / en beginnen daar weder van boven aan.

Wp hebben gezien / dat 3p malkander also dagh en nacht ver-
poosden / zonder dat een zware regen en wint hen daar in drie
maal vier en twintig uren van kon afbrengen. Die gene / die
geen plaats op het toneel kunnen krygen / zingen omhoog en
dansen in het ronde met de vrouwen / indien men anders dans-
sen magh noemen / dat men twee aan twee voortgaat / zich
krommende en zich een weinig schielijk weder oprichtende / als
om te springen zonder van den grond te komen. Dus danssen
3p in de rondte / byna eveneens als wp doen. Dit zoort van ver-
makelijheden welke 3p Cahouin Touhan, en de Spanjaars
Borrachera, dat is dronkenschap / noemen / is zoo zeer van hun-
ne smaak / dat 3p niets van belang zonder de zelve doen; maar
3p bezorgen / dat een gedeelte van hun volk hen bewaart en oppast /
tertopp het andere zich dronken drinken volop maakt. Die
Christenen 3pn kunnen zich zelve zoo verre niet bedwingen / dat
3p 'er zich onthouden / schoon men hen de groutweddaden aan-
toont / die 'er dagelijks door gebeuren. En warelyk op dien tyd
worden de vbandschappen vernieuwt / zelf verzekert men / dat 3p
het uitsstellen zich over hunne vbanden te zoeken tot deze gelegen-
heit / op dat 3p dronken schynende te ligter vergiffenis zouden be-
komen van de doodslagen / die 3p doen. Andere zuipen zich zoo
overmatig vol en dronken / en dat zoo vele dagen na malkander /
dat 3p 'er van sterben / gelik gebeurde op dat feest / daar ik van
gesproken hebb' / naardien 3p daar / behalven de Chicha, veel
wyns hadden.

In weêrwil van deze beeltdige ongebondenheit leven 3p een Hanne-ge-
feldheit en
voedfel.
gansche eeu lang zonder eenige ziekte / zoo sterk 3pn 3p / en zoo
wel kunnen 3p tegen de ongemakken des lichts. 3p kunnen /
in den oorlogh of op de reize / langen tyd honger en dorst ver-
dragen.

Hun gewoone spys is aardappelen / welke 3p Papas noemen /
en die byna smakeloos 3pn; Mays in graan / enkel gekookt of
geroost; en vleesch van paarden of muil- eselen / en byna nooit
van ossen / van het welke 3p / naar hun zeggen / 3pn in den buik
krygen. 3p eeten de Mays op verscheide manieren / of enkelyk
gekookt in het water / of in het zant in een aarde pot geroost /
en vervolgens tot meel gemaakt en met water gemengt. Wan-
neer het drinkbaar is / noemen 3p het Oullpo, en Rubull, als
3p 'er een dikke pap van maken met lange peper en zout. Om de
Mays te malen na dat 3p geroost is / hebben 3p / in plaats van
molens / langwerpige ronde stenen / van omtrent twee voeten
lang /

60 REIS-BESCHRYVING

lang / op welke 3p / met een anderen steen van 8. of 10. duim / op hunne kniën leggende de Mays stukken slaan met geweld. Dit is de algemene bezigheid der vrouwen. Het is van dat meel / dat 3p zich voorzien / wanneer 3p ten oorlogh gaan / en in het welk al hun voorraadt voor den mont bestaat. Wanneer 3p langs eene plaats trekken / daar water is / mengen 3p dat meel in een hoozn / dien 3p altpdt aan de fabelriem hebben hangen / en dus eeten en drinken 3p / zonder stil te houden.

Hun gewoone drank is die Chicha , van welke top gesproken hebben / en van welke 3p velerhande soorten maken. De gemeenste is gemaakt van Mays , welke 3p 300 lang in het water welken / tot dat de granen opensplpten / even als of men 'er bier van wilde maken. Vervolgens doen 3p die koken / en drinken 'er het nat van / als het kout geworden is. De beste wordt gemaakt van Mays , die door oude vrouwen gekaaut is / welker speeksel een gesting veroorzaakt / even als de gest in het beslagh. In Chili maakt men 'er eene menigte van met appelen / byna even eens als de Eiderdrank. De sterkste en de meest geachtste is die / welke gemaakt wordt met korels van zekeren boom Oviñan gemaakt / die zeer wel gelijken naar die van de Benederbomen / ten opzichte van de groothelt en de smaak. Dit geeft aan het water een koleur van Bourgundischen wyn / en een sterke smaak / welke eene lange dronkenschap veroorzaakt. Hunne wijze van eeten / wanneer 3p te huis 3pn / is dat 3p in het ronde op den buik gaan nederleggen / rustende op de ellebogen / en zich doende dienen door hunne vrouwen. De Taciquen beginnen zich te bedienen van tafels en banken / naar de wijze der Spanjaarden.

Hunne natuurlijke koleur is taanverwig / trekkende naar die van het rode koper / waar door 3p verschilt van dat soort van Mulatres , of halfslagh / dat voort komt van de vermenging van een blanken met eene Negerinne. Die koleur is algemeen in het gansche vaste land / zoo wel in het Zuiden als het Noorden van America. Daar omtrent moet men aannemen / dat het geen uitwerksel is van de lucht / die men daar in ademt / of van hebboedfel / dat de inwoonders gebruiken / maar eene zonderlinge gesteldheit van het bloet ; want de nakomelingen der Spanjaarden / die zich daar ter nedergezet hebben / en met Europiaansche vrouwen getrouwt 3pn / en buiten eenige vermenging met vrouwen van Chili gebleven / hebben eene witte koleur / en het bloet noch schoner en frischer dan die van Europa / schoon 3p in Chili geboren 3pn / en byna op de zelfde wijze opgevoedt en gemeenlyk met de melk der vrouwen van de landaart.

De

De Swarten / die men daar uit Guinee of uit Angola brengt / bewaren daar ook hunne natuurlijke koleur van de ouders tot de kinderen / 300 lang als zy zich aan hun eigen soort houden.

Het is zoo niet gelegen met de lucht van Brazil en van onze eilanden. De Creolen , hoewel zy zich met gene andere vermengen / verliezen daar de wit- en roodheit der Europeanen / en krygen eene loodkleur. Daar wordt men gene andere verandering gewaart / dan die veroorzaakt wordt door de vermenging van verscheide soorten / welke zeer gemeen is in de Spaansche volkplantingen / noch gemeener in Chili / maar boven al in Peru / daar men van dertig aanzichten 'er naauwlyk twee zal vinden van de zelve koleur. Zommige komen van het zwart naar het wit / gelyk de Mulatres ; andere volken weder van het wit naar het zwart / gelyk de Zambes , kinderen van Mulatres en Swarten ; andere komen weder van de Indiaansche koleur naar het wit / gelyk de Mistien , waar tegen weder andere vervallen van het Mistien naar het Indiaansch ; en vervolgens maakt ieder dezer vermengingen weder andere / tot het oneindige toe.

Wit het gene / dat ik gezegt hebb' / dunkt my / dat men magh denken / dat Godt onder de kinderen van onzen gemenen Vader diederhande soorten van vleeschkoleur heeft voortgebragt / een witte / een zwarte / en een roodachtige / die uit het wit en zwart gemengt is.

Het is misschien wel waar / dat de H. Schrift ons niets van dit laatste soort zegt ; maar daar wordt niet aan getwiffelt / of zy spreekt van het laatste in de persoon van Chus / kleinzoon van Noach / 't welk Swart beteekent / en van welken men de Abyssinen / en de inwoonders van Chusistan of Churistan / doedt afkomen / ter oorzaak van de gelykluidendheit van den naam. Dit gevoelen schijnt my waarschynelyker / dan dat van de oorzaak der koleur der Indianen toe te schryven aan zekere bijzondere ziekten / gelyk eenige geneesmeesters gemeent hebben.

Wat 'er van zy / de Indianen van Chili hebben eene fraje lichaamsgestalte / zy hebben grove leden / de borst en het aanzicht groot / zonder baart / niet zeer aangenaam / het haar grof als paardenhaar en sluik / waar in zy van de Swarten en Mulatres verschillen ; want de Swarten hebben in plaats van haar enbaart korte spne wolfe / en de Mulatres hebben ook kort gekroest haar. Wat de koleur van het haar aangaat / dat hebben de Indianen gemenelyk zwart / en het is raar een Indiaan te vinden / wiens haar naar het blonde trekt / misschien om dat zy

menigmaal hun hoofd met Quillay wasschen / waar van ik ha-
derhant zal sprekken.

De Puelches snijden het haar af ter lengte van de ooren / en
zp hebben zeer kleine oogen / het welk de vrouwen zeer afschou-
welijk om aan te zien maakt. Natuurlyker wyze hebben zp alle
gansch geen / of ten minste zeer weinig / andere baart dan knevels /
die zp uittrekken met nyptangetjes van schelpen. Onder die ge-
nen / die in de vlakke wonen / vindt men 'er die blank van kleur
zyn / en zelf eenig roodt in het aanzicht hebben. Deze zyn af-
komstig van vrouwen / welke door de Indianen geroofd zyn uit
de Spaansche steden / die zp verwoest hebben / als Angol la Vil-
larica, la Imperial, Tucapel, Baldivia, en Oforno, daar zp alle
de vrouwen / 300 wel geestelyke als wereldlyke / weyvoerden.
Van deze zyn kinderen gekomen / die tot noch toe eenige genegen-
heit overig hebben voor de landgenoten hunner moeders / waar
van daan het ook komt / dat zp meest altydt met de Spanjaar-
den in vrede leven. Zodanige zyn / die langs de kust van Aura-
co wonen / niet tegenstaande dat hun lant het toneel des oor-
logs / Welke hunne naburen voeren / is. Zedert dien tyd heeft
men gene Conventen van geestelyke dochters toegelaten dan te
Santiago. Evenwel wil de Bisschop van la Concepcion daar
een diergelyke oprechten / zonder voor een diergelyke heilighen-
nis te vzen.

Hunne
kleding.

De wyze van kledinge der Indianen is zoo eenboudig / dat zp
naaulx bedekt zyn. Zp hebben een klein heindtje / dat hen tot
den middel komt / en daar alleen een gat in is / om hooft en ar-
men door te steken / dat noemen zp Macun; een broek / die langs
de billen met een spleet oopen is / en naaulx hunne naaktheit
bedekt. Over dit gewaadt hebben zp / by regenachtig weder /
of wanneer zp zich willen optooten / een zooft van een vierkan-
ten mantel / even als een tafelkleedt / zonder eenig ander byvoeg-
sel / in het midden van 't welk een scheur is / door welke zp hun
hoofd steken; wanneer zp dezen mantel aan hebben / vertoont
hy zich byna als een Palmatich kleedt. Gemeenelyk hebben zp
het hooft en de benen naakt; maar wanneer zp uit noodzakelyk-
heit of om welstaans wille de zelve genoodzaakt zyn te bedekken /
hebben zp een muts op / van welke een boort afhangt / om de
schouders te bedekken / en een zooft van broosjes / of wolke
kouffen / zonder voeten aan de benen. Zeer zelden bedekken zp
hunne voeten / indien zp niet genoodzaakt zyn over stenen te
gaan / maar dan maken zp zich pantoffels van leder / of van
diezen / Ojora genaamt. De Spanjaards bedienen zich ook van
den

- A. Indiaanfche Vrouw van Chili. Mays wryvende, om daar meel van te maken.
 B. Indiaan met zyn Poncho en Polainas.
 C. Indiaanfche Vrouw met hare Choñi en Yquella.
 D. Indiaan werpende een Strik naar een Stier, om hem te doen blyven staan.

den Chony of Poncho, en van de wolle kouffen / of Polainas, wanneer zy te paart reizen / naardien de Poncho goet is tegen den regen / niet afwaait door den wint / tot deksel des nachts dient / en tot een tappet op het velt kan gebruikt worden.

De kleding der vrouwen bestaat geheel en al in eene lange rok zonder mouwen / welke aan de eene kant van boven tot onder gansch oopen is / en over malkander geslagen zynde onder de borst vast gemaakt wordt met een gordel / en over de schouders met twee zilvere haken en zilvere platen / die drie of vier duimen over het kruis groot zyn. Dit kleedt noemen zy ook Chony. Het is altydt blaauw of donker graau / naar het zwart trekkende. In de steden doen zy over dat kleedt een rok en een Revos aan / en op het lant een klein vierkant stuk stoffe / Iquellagenaamt / waar van de twee einden op de borst zyn vast gehecht met een grote zilvere spelt / die een platte kop heeft / van vier of vyf duimen over het kruis / en die zy Toupos noemen. Zy hebben lang haar / zomtyds van achteren met tuiten gebreidt / en van voren kort afgesneden. Aan de ooren hebben zy zilvere platen van twee duimen in het vierkant * / welke zy Oupelles noemen. Hunne woonplaats is nooit iets anders dan eene hut van takken van ^{Hunne} woonplaats, ^{woonplaats} hoven gemaakt / zoo groot als het nodig is / om een byeenvergaderd huisgezin door regen en wint te dekken / en gelyk 'er niets in is / dan een klein koffertje / en schapenvellen om op te leggen / hebben zy niet veel plaats van noden. Zy hebben het gebruik niet van sleutels om iets / dat hen toebehoort / weg te sluiten. Onder malkander zyn zy zeer trouw / maar onder de Spanjaarden gaan zy met zoo veel oprechtheid niet te werk / voornamelyk de Puelches, die behendige dieven zyn. Alle hunne huizen zyn hier en daar verspreidt. Nooit komen zy by malkander / om in gemeenschap te leven / waar in zy verschillen van de Indianen van Peru; zoo dat men in gansch Chili niet eene stad noch een dorp ziet van den landaart. Zy geven zelf zoo weinig om de plaats / daar zy zich nederslaan / dat zy / wanneer zy het verhuizen in het hooft krygen / hunne huizen verlaten / of die ergens anders na toe overbrengen. Daar van daan komt het / dat de kunst van hen den oorlogh aan te doen niet bestaat in hen te gaan opzoeken / maar in zich met een klein getal benden ter neder te slaan in het midden van hun lant / in hen te beletten te zaaien / en in het wegvoeren van hun bee. Deze manier van hier en daar

* De Romeinen droegen diergelyken, aan een haak hangende. Zie Bartholinus *De Inauribus Veterum*.

daar verstroyt te leven maakt dat het lant woest schynt / maar het is in waarheit zeer volkrph / en de huisgezinnen zyn talrph. Gelyk ieder man vele vrouwen heeft / 300 hebben zy ook vele kinderen / en daar in bestaan hunne rpkdominen / nademaal zy de zelven verkopen / voornamentlyk de dochters / die men koopt tot vrouwen. Dus zyn de vrouwen warelyk slavinne / die zy weder verkopen / wanneer zy niet wel over de zelve te brede zyn / en die zy houden om het zwaarste werk op het lant te doen. De mans spitten alleen het lant eenmaal des jaars om / om Mays, witte bonen / linzen / en andere peulvruchten / van welke zy leven / te zaaien ; en als zy gedaan hebben / vergaderen zy met hunne vrienden / drinken / zuipen zich dronken / en begeven zich tot ruste. Dervolgens zaaien / besproeien / en zaaielen de vrouwen de landvruchten in. Die gene / die by den Meester slaapt / is voor dien dagh zyne heukemeidt / en draagt zorg om zyn paart te sadelen en te roemen ; want zy zyn 300 gewoon nooit te voet te gaan / dat schoon zy alleen twee hondert schreden verre te gaan hadden / zy derwaards niet te voet zouden gaan. Ook zyn zy zeer goede raiters. Men ziet hen op- en afslimmen langs 300 steile plaatsen / dat onze paarden van Europa daar niet zouden kunnen blyven staan / zonder dat 'er iemand op zat. Wanneer zy in eene uederlaag gedwongen worden in de bosschen te vluchten / begeven zy zich onder den bulk der paarden / om niet gekwetst te worden door de takken der bomen. Hun sadel is een dubbel schapenvacht / 't welk hen by nacht dient om in het velt op te slapen. Hunne stugbeugels zyn brede vierkante stukken hout / gelyk de Spanjaarden uit pracht van zilver hebben / welke tot de waarde van vier of vyf hondert rydaalders belopen.

Het is waar / dat zy de paarden uit Europa gekomen hebben / de / zy het paardetuig der zelven nagmaakt hebben / makende van hout of van hoozn / 't geen zy van yzer of van zilver zagen. Als men de verwonderlyke menigte van paarden ziet / die tegentwoordig over al op het gansche vaste lant zyn / is het verbaasdhakende / dat zy in den tyd van minder dan twee hondert jaren 300 zeer vermenigvuldigt zyn / dat die paarden / welke niet zeer schoon zyn / te la Conception niet meer gelden dan twee of drie rydaalders. Niet te min / gelyk ik boven gezegt heb / eeten 'er de Indianen vele van / en ontzien die 300 weinig / als zy 'er opgestegen zyn / dat zy 'er dagelyx te berste ryden.

Om eene vaste rekening van hun veê te houden / en hunne byzondere zaken niet te vergeten / nemen de Indianen hunne toe-
vlucht

blucht tot zekere knopen van wolfe / die / doo: de verscheidenheit der koleuren en strikken / voo: hen 300 veel zyn als cyffers en schyft. De kenniss dezzer knopen / welke zy Quipos noemen / is eene wetenschap en een geheim / het welk de vaders niet oopenbaren aan hunne kinderen / dan wanneer zy geloven / dat zy niet lang meer te leven zullen hebben. En gelyk het menigmaal gebeurt / dat zy / uit gebrek van begrip / het geheim niet bevatten / brenge dat 300: van knopen hen in dwaling / en strekt hen tot weluig gebruik. Om het gebrek / van de schryfskunst te missen / te vergoeden / belasten zy die genen / die eene gelukkige geheugenisse hebben / met de zorg van de geschiedenissen van dat land te leren / en die weder aan anderen te verhalen. Op deze wyze bewaren zy het herdenken van de kwade handeling / welke de Spanjaarden hunne voorouderen aangedaan hebben / toen zy dat land ontderbagten / 't welk de haat / die zy voo: de zelve hebben / vereeuwigt ; maar wanneer men hen doet denken aan de voo: belen / die zy in het vervolg op de vrendelingen behaalt hebben / die doo: hen verjaagt zyn uit vyf steden / die zy in hunne landen gebouwt hebben / dan ontfteekt zich hunne naturelike fierheit weder / en zy trachten nergens naar dan naar de gelegenheit om hen noch eens weder uit la Conception te verdryven ; maar terwyl zy de Fransche schepen zagen af- en aan varen / dooften zy zich niet ontdekken / verzekert zynde / dat die een goet onderstandt aan den Spanjaarden zouden toebrengen. Gelyk zy grootinoudig zyn / 300 kunnen zy naaulx de trotsheit verdragen der genen / die over hen het gebiedt willen voeren. Niet te min weten zy te veinzen / en dryven koopmanschap met hen / van ossen / geiten / en muil-esels : zy onfangen hen by zich / en onthalen hen als vrienden.

Een Franschman / die met een Spanjaart mede gegaan was om handel te gaan dryven met de Puelches , een Indiaansch volk / dat tot noch toe niet onder gehoo:zaamheit gebagt is / en het gebergte Cordillere bewoont / heeft my verhaalt / hoe het daar mede toeging. Men gaat regt naar den Cacique / of Heer van de plaats / om zich voo: hem te vertonen / zonder een woor:dt te zeggen. By het woor:dt nemende / zegt tegen den koopman : Zyt gy gekomen ? waar op geantwoor:dt zynde : Ik ben gekomen , herbat hy : Wat brengt gy voor my mede ? Ik breng u een geschenk van wyn , een artphel dat hier zeer nodig is. Op die woor:den laat de Cacique niet na te zeggen : Dat gy welgekomen zyt. Dan geeft hy hem een verblyfsplaats nab: zyn hut / daar de kinderen en de vrouwen / hem welkom hietende / ieder hem

Hunne
koophandel.

hem ook om een geschenk komen brengen / 't geen men hen moet geven / hoe klein het ook is. Het zelve tyd doet de Cacique met een trompet / gelyk ik gezegt hebb' / zyn hier en daar verstrooide onderdanen te zamen komen / om hen bekend te maken / dat 'er een koopman gekomen is / met welken zy mogen handelen. Zy komen en zien de koopmanschappen / welke zyn meesen / bpen / hammen / naalden / garen / spiegels / linten / enz. Wpn zou altyd de beste koopmanschap van allen zyn / indien het niet gewarelyk was hen iets te brengen / waar aan zy zich dzonken kunnen drinken / naardien men dan niet in zekerheit is onder hen / also zy zich zelven doot slaan. Wanneer men met hen aangaande de ruilinge overeengekomen is / nemen zy het goet met zich zonder te betalen / zoo dat de koopman alles overgegeven heeft / zonder te weten aan wien / en zonder een enigen zynet schuldenaren te zien. Eindelyk / wanneer hy vertrekken wil / geeft de Cacique door een ander geblaas op de trompet order om te betalen. Dan brengt ieder getrouwelyk de beesten aan / die hy schuldig is / en naardien het alle wilde dieren zyn / als muilefels / geiten / en inzonderheit ossen en koeten / gebiedt hy aan een genoegzaam groot getal menschen / dat zy die dieren brengen tot aan de landpalen der Spanjaarden. Door het gene dat ik gezegt hebb' / kan men zien / dat men onder die volkeren / welke wy wilden noemen / zoo veel geregeltheit en goede trouwe vindt / als by de beschaafdeste en best bestierde volkeren.

Handel van
la Concep-
tion.

Die grote menigte van ossen en koeten / die in Chili / daar 'er jaarlyx zeer vele geslacht worden / om hals raken / komt uit de vlakten van Paraguay , daar de velden 'er mede bedekt zyn. De Puelches brengen haar door de vallei Tapatapa , welke door Pehuingues , onoverwonnen Indianen / bewoont wordt. Langs dezen wegh kan men gemakkelijkt over de Cordillere komen / naardien zy verdeelt is in twee gebergten / welke veel gemakkelijker te beklommen zyn dan de andere / die byna voor de muilefels onbzuikbaar zyn. Daar is noch een andere wegh / 80. mylen van la Concepcion / by een brandenden berg / la Silla Velluda genaamt / welke van tyd tot tyd vuur uitwerpt / en somtyds met zoo veel geweld / dat men het in die stad kan horen ; deze wegh is zeer veel korter / en men kan langs den zelven in zes weken te Buenosaires komen.

Door deze gemeenschaphoudinge herstelt men alle jaar de kudden van ossen en geiten / die jaarlyx by duizende in Chili geslacht worden / om kaatsmeest en Mantaca van te maken / dat is het vet / dat men door kokinge uit het vleesch trekt / en uit het merg van.

van de kanderen / 't welk door gansch Zuid-America gebruikt wordt in plaats van boter en olie / welke / 3p in hunne spijzen te bereiden / niet gebruiken.

Het vleesch laten 3p droogen in de zonne / of roken het om het goet te houden / in plaats van het te zouten / gelijk men in Brankrk doet. Het is ook van deze Marances of Vleeschhouwerpe / dat men 300 vele ossenhuiden heeft / en inzonderheit getenhuiden / welke 3p bereiden gelijk Turksch leder / onder den naam van Cordouanes , en welke naar Peru gezonden worden / om 'er schoenen en andere dingen van te maken.

Behalven den handel van leder / kaarsmeert / en gezouten vleesch / hebben de inwoonders van la Conception ook dien van het koozn / waar mede 3p jaarlyx 8. of 10. schepen van 4. of 500. tonnen aflagden / om het naar Callao te zenden / behalven het meel en de biscuit / welke 3p verzorgen aan de Fransche schepen / die daar hun voorraadt opdoen / om weder te keren naar Peru en vervolgens naar Brankrk. Dit zou weinig 3pn voor een 300 goet lant / indien de aarde daar beboordt was. 3p is zeer vruchtbaar / en gemakkeelyk om te bewerken / 't welk alleen geschiedt met de zelve om te krabben met een ploeg / die meest alleen gemaakt is van een kromme tak van een boom door twee ossen getrokken. En schoon het zaat naaulyx in de aarde beplant is / geeft het nochtan niet minder dan honderdvoudige vrucht. De wyngaarden verzorgen 3p niet beter om goeden wyn te hebben ; maar gelijk 3p de Potiches , dat is de aarde kruiken / in welke 3p den wyn doen / niet weten te vernissen / 3pn 3p genoodzaakt die met pek te bestreken / welke gevoegt zynde by de smaak der bokkenhuiden / in welke 3p die overbrengen / den zelve een bitteren smaak / als dien van Chylakel / geeft / en een reuk / aan welke men niet zonder eenige moeite zich kan gewennen.

De vruchten komen daar ook op de zelve wyze voort / zonder dat 3p de behendigheid hebben van te enten. De Peren en Appelen groeien van zelf in het bosch / en als men de menigte aanziet / die 'er van is / kan men naaulyx begrypen / hoe die boomen zedert de te overbrenging van dat lant 300 hebben kunnen vermeerderen / en zich in 300 vele plaatsen verspreiden / indien het waar is / dat 'er te voren gene geweest 3pn / gelijk men verzekert.

Men teelt daar gansche velden met een soort van aardbeijen / Aardbeijen
verschillende van de onzen door rondet / dikker / en ruiger blad ; van Cuili.
de vrucht is gemeneelyk 300 groot als een noot / en zomtyds als
een hoender ei ; 3p is van een witachtige rode kleur / en niet
veel

veel slechter van smaak dan onze wilde aardbeziën. Ik hebb' 'er eenige aan den Hze. De Jussieu gegeven voor den tuin des konings / daar men zorge zal dragen / dat zy voortgeteelt worden.

Behalven deze ontbrekt 'er in de bosschen het zelfde zoort niet / dat men in Europa heeft. Voor het overige komen 'er alle de aardvruchten / die wy hebben / in overvloet / en bijna zonder moeite voort. Zelfs zyn 'er / die men op de onbeboude velden vindt / als rapen / aardappelen / chicorrien van tweederhande zoort / enz.

De ruikende kruiden zyn daar niet min overvloedig / als de kleine balsamboom / limoenkruid / woum-kruid / kamille / kruis en munt en een zoort van alsen / bedekken daar gehele velden ; als mede Alkekengi / of kriecken over zee / wiens vrucht krachtiger reuk heeft dan in Frankryk ; een zoort van kleine salp / welke tot een boompje groeit / waar van het blad een weinig van gedaante zweemt naar rosmarin / en van reuk naar eau de la Reine : de Indianen noemen het Palghi. Het is misschien een zoort van *Coniza Africana salviae odore*. Zy moet zeer vele vlugge delen in zich hebben / indien men daar van oordelen zal naar den reuk en naar den smaak. De rozen groeien daar van zelfs op de heuvelen / zonder geplant te zyn / en het gemeenste zoort / dat daar groeit / is of minder doornachtig dan de rozen in Frankryk / of ten eene male zonder doornen. Men vindt ook op het veld een bloem / even eens als dat zoort van leliën / die men in Bretagne *Guerneziastes*, en P. Feuillee *Hemerocallis floribus purpurascens striatis*, noemt. Deszelfs Indiaansche naam is Liuto, en niet Lietu, gelijk hy zegt. Daar zyn 'er van verscheidene kleuren ; en van de zes bladen / uit welke hy bestaat / zyn 'er altyd twee gestreept. Van den wortel van dezen bloem / in den oven gedroogt zynde / maakt men zeer wit meel / het welk dient om confituurtaartjes te maken.

In de tuinen kweekt men een boompje voort / dat een witten bloem heeft / als een klokje gemaakt / genaamt *Floripondio*, en van P. Feuillee *Stramonoides arboreum oblongo & integro folio fructu levi*. De reuk daar van is zeer aangenaam / inzonderheit des nachts. Het is acht of tien duim lang / en vier of het kruis. Het blad is ruig / en een weinig spits als van een notboom. Het is van eene verwonderlyke ontbindende kracht voor zekere gezwellen. Zy hebben ook tot het zelfde gebruik een zoort van *Hedera terrestris*, *Hierba de los companones* genaamt.

Wan-

Linum
luteum. vulgo *montanum*
Nāncolāhui.

Fragaria Chilensis fructu
maximo foliis carnosiss
hirsutis. vulgo Frutilla.

Aardbezie uit Chili, afgetekent volgens hare naturelyke grootheit.

Wanneer het gebeurt / dat iemand een zwaren val doordt / welke maakt / dat hy bloet uit zyne neusgaten werpt / hebben zy een hulpmiddel / dat zeker gaat. Dat is een afziedfel te drinken van een kruut genaamt Quincha mali , een zoort van Santolina , dat een gele en roden bloem heeft / even als hier ; de andere kleine geneeskruiden / die men in Frankryk heeft / zyn daar ook zeer gemeen / als Vrouwwenihaait / en boben al eenige / als die van Canada ; Maluwe / zoo wel wilde als tamme / Glaslkruit / Vingerhoedlkruit / Boombaren / Molene / Duizenblatt / gemene en naar muskes riekende kraanhals / Silberkruit / en vele andere / die wy onbekent / en het lant eigen zyn.

Behalven de geneeskruiden / hebben zy kruiden om te verwten / welke die eigenschappen hebben / dat zy zonder verschieten vele malen de seep kunnen doofstaen. Zodanig is de wortel van Reilbon , een zoort van meelkrap / dat veel kleiner van bladt is dan het onze. Zy doen / gelyk wy / den wortel in het water koken / om daar roodt mede te verwten. Poquell is een zoort van Aberone / of Abrotanum femina folio virente vermiculato , welke dient om even zoo vast geel te verwten / gelyk zyn wortel groen verwt. Laail is een zoort van Indigo / welke blaau verwt. Het zwart wordt gemaakt met de steel en de wortel van Panque , wiens bladt rondt en gefiguurt is / gelyk die van Berenklauu. Zy heeft twee of drie voeten ober het kruis / niet tegenstaande D. Feuillee / die haar Panke Anapodophili folio noemt / zegt / dat zy maar tien duim groot is. Zoo lang de steel roodachtig is / eet men 'er raau van / om zich te verfrissen. Zy is zeer zamentrekkende. Men kookt ze met Maki en Gouthiou , heester gewassen van het lant / om haar te gebruiken om zwart te verwten. Dat zwart is schoon / en verbrandt de stoffen niet / als dat van Europa. Deze plant word niet gevonden dan in moerassige plaatsen.

De bosschen zyn vol van specery-bomen / gelyk als verscheide zoorten van Myrthen ; een zoort van een Laurier / wiens bast de reuk heeft van Sassafras ; Boldu , wiens bladt de reuk van wieroock / en wiens bast een scherpachtige smaak heeft / trekkende een weinig naar het kanaal ; maar men vindt 'er een ander van een boom / welke wezentlyk dien naam heeft / hoewel verschillende van de Oost-Indische kaneelbomen / en welke de zelfe hoedanigheid heeft. Hy heeft een bladt gelyk de grote laurier / alleen dat het een weinig groter is. Het schynt dat Virgilius 'er de beschryving van gegeven heeft in zyne Georg lib. II. vs. 131.

Ipsa ingens arbos, faciemque simillima lauro:
 Et si non alium late jactaret adorem,
 Laurus erat: folia haud ullis labentia ventis:
 Flos apprime tenax; animas & olentia Medi
 Ora fovent illo, & senibus medicantur anhelis.

Deze boom is by de Indianen toegeheiligd aan de plechtigheit der vrede. In die vrede / welke zy met de Spanjaarden in den jare 1643. sloten / doodden zy vele van die schapen van dat land / van welken wy naderhand zullen spreken ; in der zelfver bloet doopten zy een kanecel-tak / welke door den afgezonden der Caciquen gesteld wierdt in handen van den Spaanschen Generaal den Marquis de Vargas / tot een teken der vrede. Deze plechtigheit / schoon by de wilden in gebruik / is niet zonder voorbeeld in de H. Schriftuur / gelijk te zien is Exod. XII. en de H. Paulus zegt tegen den Hebreëen in zyn brief in het IX. Hoofd. Dat „ Mozes alle de geboden van de wet tot het volk uitgespro- „ ken hebbende / bloet van halveren en van bokken met wa- „ ter / purpere wolfe / en hyssop nam / en besprengde / beide het „ boek zelf en al het volk / zeggende : Dit is het bloet des „ Testaments / het welk Godt aan u lieden heeft gebo- „ den.

Daar is een zeer gemene boom / Liñi genaamt / wiens schaduw het gansche ligchaam der gener / die 'er onder slapen / doede opzwellen ; gelijk het gebeurde aan een Officier van de Maria- ne / wiens aanzicht / na dat hy 'er eenige uren onder geslapen hadt / zoo opgezwollen was / dat hy niet meer kon zien. Om zich van dat ongemak te genezen neemt men een kruut / Pellibiqui genaamt / en zynde een zoort van Liseron of Weilboom / of Hierba mola , welke men met zout stampt. Daar mede wryft men zich / en die opgezwollenheit verdwynst in twee of drie dagen / zonder dat 'er iets van overblyft. Daar groeit ook een boom Peumo genaamt / wiens bast / in een afziedsel / den waterzuchtigen veel hulp toebrengt. Hy draagt een roodberwige vrucht / welke naar een olyf gelijent. Het hout van dien boom kan ook dienen om schepen van te maken ; maar daar toe is de Roble best / 't welk een zoort van een eik is / wiens bast / gelijk die van Hienfe , kurk is. Het is hart / en kan lang duren in het water. Langs de rivier de Biobio groeit eene menigte van Cedarbomen / welke niet alleen tot timmeringe bekwaam zyn / maar ook om zeer goede masten van te maken. De ongemak-
 helph-

kelpkheit om haar de rivier af te voeren / in wiens mont men zelf niet waters genoeg heeft voor een schip / is oorzaak / dat men 'er geen voordeel mé kan doen. Bamboesriet is 'er aan alle kanten in overvloet.

De velden zijn 'er bezaait met eene oneindige menigte van vogelen / voornamentlyk wilde duiven / zeer veel totselduiven / en Patryzen / maar die zoo goet niet zijn als de Fransche ; eenige watersnippen / en endvogels van allerhande soorten / onder welke 'er een is / welke zy Patos reales noemen / die een roden streep op haar bek hebben ; Courlis , telingen / Pipelienes , die eeniger mate gelykenen naar zeemeewen / en die een rode / rechte / lange bek hebben / welke smal en plat is / met een streep van de zelve koleur over de oogen. Zy hebben poten als struisvogels / en zijn goet van smaak. Daar zijn ook Perroquiten / Pechiorados , of roodbaardtjes / die wel zingen / eenige zwanen en Flamans , welker vederen by de Indianen zeer hoog geacht worden. Zy maken 'er vederbossen van / om 'er hunne mutsen op feestdagen mede op te schikken / naardien zy uitnemende schoon wit van koleur zijn en roodt / 't welk by hen zeer geacht is. Het vermaak van de jacht wordt daar afgebroken door zekere vogels / welke de Franschen Criards , dat is Schreeuwers / noemen / om dat zy / zoo haast als zy een mensch zien / beginnen te schreeuwen / en al schreeuwende rondom hem henen te vliegen / als wilden zy de andere vogelen waarschowen / die zoo haast weg vliegen / als zy haar horen. Zy hebben boven het buiglit van ieder vleugel een rode uitstekende punt / van een duim lang / welke zoo hart en scherp is als van een hanespoot / en met welke zy tegen de andere vogelen vechten.

Op zekeren dagh bongen wy in een moeras een van dat soort Pinguin. van halfslagh van vogels / die men Pengoins , of Pinguins noemt / en welke groter was dan een opebaar / in plaats van vederen was hy bedekt met een soort graau haar / even gelyk de zeehonden. Zyne wieken zelf gelekenen zeer wel naar de poten of vinnen van die dieren. vele ketts-beschryvingen hebben 'er van gesproken / naardien zy zeer gemeen zijn by de Straat van Magellanus. Ziet haar naar het leven afgetekent in de X V I. Tent-verbeelding.

De zeewolven / of zeehonden / van welken ik zoo eben sprak / worden daar in zoo grote menigte gebonden / dat men 'er de roffen mede bedekt ziet rondom het eiland Quiriquine. Zy verschillen van de zeehonden van het Noorden daar in / dat die poten / in plaats dat deze lange vinnen hebben omtrent de schou-
ders /

ders / byna gelyk vleugels / en twee andere kleine / die achter aan 't gat staan. De Natuur heeft niet te min aan het einde der grote vinnen eenige gelykenisse van poten bewaart ; want men vindt daar vier klauwen / aan het einde van de vinnen ; misfchlen om dat die dieren zich daar van bedienen om langs het lant te gaan / waar in zy zeer groot vermaak hebben / en werwaards zy hunne jongen brengen / die zy met visch voeden / en die zy / naar men zegt / tederlyk koesteren. Zy maken op het lant een gebulsk als halben / en daarom noemt men het in vele reis-beschryvingen *Veaux marins* , dat is zeehalben / maar hun kop gelykent veel eer naar dien van een hont / en het is met reden / dat de Hollanders hen zeehonden noemen. Hun huid is bedekt met zeer kort en dicht haar / en hun vleesch is zeer oliachtig / en van kwaden smaak. Men kan 'er niets van eten dan de lever ; doch de Indianen van Chiloë laten het drogen / en doen 'er voortsaad van op om zich te voeden. De Fransche schepen trekken 'er olie van tot hun gebruik. Zy zyn zeer gemakkelek te vangen. Men kan / zoo wel in de zee als op het lant / gemakkelek by hen komen. Daar zyn 'er van verscheide grootheid ; om de Zuidt zyn zy zoo groot als tamelyke huischonden / en in Peru vindt men 'er / die meer dan twaalf voeten lang zyn. Van hunne huid worden Balsas , of Balons met lucht gevult / gemaakt / welke men tot een vaartuig gebruikt / maar te la Conception binden de vissers alleen met dunne ledere riemties drie takkebossen van ligt hout aan malkander / zoo dat de middelste een weinig lager is dan de anderen / en daar op begeven zy zich in zee. De stam van een zoozt van Aloë / zes of zeven voeten lang / wordt voor het bekwaamste hout daar toe gehouden.

Visschery.

Wanneer men te *Takaguana* ingelopen is / gaat men met den zegen visschen in de *Estero* , welke een kleine rivier is / aan het einde van de baay van de zelve kust. Men vangt daar eenen menigte van Mulletten , een zoozt van tarbotten / *Lenguados* genaamt / *Rovalos* , een visch / die zoo goet van smaak is als een snoek / en die een zwarte streep over zyn rugge heeft / een zoozt van *Gradeaux* , welke men langs de gansche kust *Reio Reyes* , dat is Koningsvisch / noemt / ter oorzaak van des zelfs aangename smaak.

Mynen.

La Conception is gelegen in een lant / dat van alles overbloedt heeft / niet alleen voor de noodzakelykheit des levens / maar dat ook oneindige rykdommen in zich besluit. Rondom de stad / aan alle kanten / wordt goud gevonden / voornamentlyk twaalf mylen van de stad / aan de Oostzyde / op eenen plaats *la Estancia del Rey* , daar men door wassing van die stukken syn goud bekomt /

bekomt / welke in de taal van het land Pepitas genoemd worden. Men vindt 'er van acht en van tien mark / en zeer fyn. Cortpds trok men veel goud van Angol, 't welk 'er 24. mylen van af gelegen is; en 300 het land door arbeidzame menschen bewoont was / zou men het op duizent plaatsen vinden / daar men verzekert is / dat goede Lavaderos zijn / dat is landen / daar men goud uit haalt / niet de aarde alleen in het water af te wasschen / gelijk ik naderhand zal zeggen.

Indien men verder op komt tot het gebergte Cordillere, daar zijn een oneindig getal mynen van allerhande soort van Metalen en Mineralen. Onder anderen heeft men op twee bergen / die niet meer dan 12. mylen van Pampas du Paraguay af zijn / ontfrent hondert mylen van la Concepcion / mynen van zuiver koper ontdekt / 300 zonderling / dat men Pepitas of stukken gevonden heeft van meer dan tien duizent pont. De Indianen noemen een van deze bergen Payen, dat is koper / maar Don Jan Melendes / die den zelfden ontdekt heeft / gaf hem de naam van S. Joseph. Hy heeft 'er een stuk uitgebragt van vier duizent pont / waar van hy zes beeld stukjes / ieder zes pont schietende / liet maken / terwyl ik te la Concepcion was.

Men vindt 'er brokken van koper / ten dele volmaakt en ten dele onvolmaakt / om welke reden men aangaande die plaats gezegt heeft / dat zy creadice is / dat is dat het koper daar daar gelijc aangroeit *. In het zelfde gebergte vindt men Lazur-steen. * Joh. Kap. 28. vs. 2.

Het andere gebergte / daar nabij gelegen / door de Spanjaarden Cerro de Sta. Ynes genaamt / is aanmerkelijk door de menigte van Zelfsteen / van welken zy byna ten eene male te zamen gestelt is. Lapis solennis calore in as convertitur

In de nabijgelegener gebergten / door de Puelches bewoont / vindt men Zwavel-mynen en Zout-groeven. Te Calcahuana / Trequin / en zelf in de stad / vindt men zeer goede steenhoven-groeven / zonder meer dan een of twee voeten diep te graven. De inwoonders weten zich daar niet van te bedienen. Zy waren zelf zeer verbaast / dat zy zagen / dat wy / wanneer wy ons bezogden van voorraadt door onze smitg / iets uit de aarde wisten te halen / om vuur te maken

Terwyl wy daar met ons schip lagen / kwam 'er te land tyding van Chiloe / dat de Indianen aan het muiten geslagen waren / en dat zy zestig Spanjaarden / 300 mannen als vrouwen / hadden geboord. En warelyk die elendige slaven tot wanhoop gebragt zynde door de wreedheit der Spanjaarden / en boos- Opstantia Chiloe.

van den Gouverneur / die van ieder een zeker getal planken van
 Alerse af vorderde / 't welk hout is / daar men in Peruen Chilk
 hoopmanschap mede dyfst / en door andere geweldensdaden / waeren
 opgestaan / en hadden vertien of veertien Spanjaarden en eene
 vrouwe gedoodt. Maar die wisten zich wel op het wredeste te
 wreken; want weder by malkander vergadert zynde maakten zy
 alles ter neder / wat hen voozkwam. Zelfs gingen zy op de ei-
 landen Indianen zoeken om hen te doden. Men zegt / dat zy 'er
 meer dan twee hondert ombragten / om hunne achtinge weder te
 bekomen / en het gezaghy der Blanken te bevestigen / die alleen een
 klein getal uitmaken in vergelyking der Indianen; want men telt
 in die Provincie niet meer dan duizent of twaalf hondert inamen /
 die bekwaamt zyn om de wapenen te dragen / en op zyn aller-
 minste zyn 'er tienmaal zoo veel Indianen; maar zy zyn van
 nature vreesachtig en gedwee / en zy weten hun voozdeel niet te
 doen met de achteuloosheit / in welke de Spanjaarden leven / die
 niet wel voozzen zyn van wapenen / en die niet dan eene kleine
 sterkte te Chacao hebben / welke altydt ontbloot is van krygs-
 voozraadt; want wat de stad Castro aangaat / des zelfs sterkte
 vergelykent men met die van la Conception. Het zou nochtans
 vooz hen van grote nuttheit zyn / dat zy krygsvolk op die eilan-
 den hadden / nabemaal / zoo eenige volkeren van Europa eenige
 onderneming op de Zuidzee wilden doen / het hen ligt zou val-
 len zich meester van die eilanden te maken. Behalven wy / zou
 men daar alkerhande ververssingen en de nodige mondkost vin-
 den. Zelf wo:dt 'er veel Winzegetis van daan gebragt.

De Indianen / die omtrent Chiloë wonen / worden Choños
 genaamt. Zy gaan alle naakt / schoon zy in een zeer koude lucht-
 streek en in het gebergte leven. Alleen bedekken zy zich met
 een hult / die vierkant gesneden is / zonder eenige andere omstan-
 digheit / en waar van zy twee elnden op hunne borst ober mal-
 kander slaan / van de twee andere komt het eene hen ober het
 hooft / en het andere hangt hen by de rugge neder.

Of het waar
 is, dat 'er
 reuzen zyn,

Meer landwaards in is een ander volk / welke Indiaansche
 reuzen zyn / die zy Cauchues noemen. Het gebeurt wel / gelyk
 zy vrienden van de Choños zyn / dat 'er zomtyds met hen eeni-
 ge van komen tot aan de woonplaatsen der Spanjaarden van
 Chiloë. Don Pedro Molina / die Gouverneur van dat eiland
 geweest was / en eenige anderen ooggetuigen van de landaart /
 hebben my gezegt / dat zy niet veel minder dan vier ellen / dat is
 van 9. tot 10. voeten hoog waren. Dat zyn die genen / die men
 Patagons noemt / welke de Oostkust van het woefte land bewo-
 nen /

men / van het welke de oude reis beschryvingen spreken / en 't welk men wederhaant door een verdichtfel gehouden heeft / naardien men in de straat van Magellanus Indianen gezien heeft van eene gestalte / die andere menschen niet te boven ging. Dit heeft Froger in zyn verhaal van de reis-tocht van den Hjs. de Genties bedrogen; want eenige schepen hebben op den zelven tyd de eenen en de anderen gezien. In den jare 1704 in den maant Julij zagen de matrozen van het schip de Jacob / van St. Malo / geboert door Marinton / zeven van die reuzen in de Torisbaap; die van de St. Pieter / van Marseille / geboert door Carman van St. Malo / zagen 'er zes; onder welken 'er een was / die eenig teken van meerderheit over de andere vertoonde: zyne hairen waren gevlochten in een hufel van dyaden / gemaakt van darmen van vogelen / met vederen rondom het hooft. Hunne kleding was van een ledere zak / waar van de ruige zyde naar binnen gekeert was. Langs den arm / in de mouw / hadden zy hunne pyklokers vol pylen / van welken zy 'er eenigen aan het volk gaven / en hielpen het zelve de boot op het strand halen. De Matrozen boden hen byoot / wy / en byandewyn aan / maar zy wilden daar niets van proeven. Des anderen daags zagen zy 'er van het scheepboordt meer dan twee hondert by een verzamelt. Schoon deze menschen groter zyn dan anderen / zy kunnen nochtans minder tegen de koude dan de anderen; want de kleinen hebben tot hun gansche kleding niet dan een enkelen hult over hunne schouderen.

Het geen ik verhaal / op het getuigenisse van geloofwaardige lieden / komt zoo wel overeen met het gene / dat wy in de reis-beschryvingen lezen / dat men / dinkte my / zonder lichtgelovigheit / magh geloven / dat 'er in dat gedeelte van America een volk is van eene langte / die de onze verre te boven gaat. De aantyzing van tyden en plaatsen / en alle de omstandigheden / die het gene dat men zegt vergeselschappen / schynen een merkteken der waarheit met zich te brengen / het welk krachtig genoeg is om het vooroordeel / dat men 'er van nature tegen heeft / te overwinnen. De zeldzaamheit van dat gezicht is misschien de oorzaak geweest van eenige breeduitmetinge ten opzichte der hoogte; maar als men die waarnemingen niet aanmerkt / als met de uiterste nethet / maar als alleen met het oog genomen / zal men zien / dat zy niet zeer verschillen onder malkander. De Lezer zal goet vinden / dat ik / om te rechtvaardigen 't gene dat ik staande hou / hier verzamel / wat men aangaande die stoffe hier en daar in verscheidene boeken verspreidt vindt.

Antoniüs Digafeta / aan welken wy het Dagboek van Magalhães schuldig zyn / en Franciscus Magellanus zeggen / dat de Spanjaarden in de baai St. Juliaan / op 49. graden en een half / vele reuzen zagen / 300 hoog dat de Spanjaarden niet tot der zelfver gozdel kwamen. Hy spreekt onder anderen van een / die de figuur van een hert op ieder wang geschildert hadt : zy hadden bogen tot hunne wapenen / en waren gekleedt met huden.

*Ozorius de
Reb. Emanuel-
lis Regis Lus-
itaniae lib. II.*

*Ciertos Ci-
gantes de
mas de quin-
ta Palmos.*

*Coftra por
otras que
tiene cada
uno destas
mas de
tres varas
de alto.*

*De 7. Maii
(1595) ---
quorum, ut
conjectura da-
bar, longitu-
do 10. & 11.
pedum erat.
Hist. Antip.
pax. 9. Vast.
ac proceri cor-
pore sunt pe-
des decem vel
modicum aequan-
tes. Hist. Antip.
pax. 9.*

Bartholomeus Leonard d'Argensola / in zyn eerste boek van de beschryvinge der veroveringe der Molukische eilanden / zegt / dat de zelve Magellanus / in de straat van dien naam eenige reuzen nam / welke meer dan vyftien spannen lang waren / dat is te zeggen 11. Castiliaansche voeten / of ro. van de onze / maar dat zy binnen korten tyd stierben / uit gebrek aan hun gewoon voedsel.

De zelve Geschiedenis-schryver zegt in zyn derde boek / dat het volk der schepen van Samiento slaags geweest is tegen menschen / die meer dan drie varas , dat is omtrent acht Fransche voeten / hoog waren ; in den eersten aanbal dieben zy de Spanjaarden te rugge / maar in de tweede dreeben deze hen op de blucht / met 300 veel schielphijheit / dat / om my van de Spaansche uitdrukkinge te bedienen / een muskethogel hen niet zou hebben kunnen inhalen. Volgens dit voorbeeld , zegt hy / is het met veel reden , dat de Ridder-romans de Reuzen ons afchilderen als bloodaards. Niet te min hebb' ik van de inwoonders van Chylloe horen zeggen / dat de Caucahuës al 300 dapper als groot waren.

Wy lezen eene omstandigheit met de booggaande zeer wel overeenkomende / maar misschien een weinig opgeschikt / in de Reis-beschryving van Sebald van Waart / die met vyf schepen in Baai Derte / 21. mylen binnen de straat van Magellanus / ten anker gekomen zynde / zeven praauwen met reuzen zag / die misschien 10. of 11. voeten hoog waren / waar tegen de Hollanders slaags raakten / en dat zy 300 groot een schik hadden voor het schietgeweer / dat men zag / dat zy bomen uitruiten / om zich voor de muskethogels te delken.

Olivier van Noort / die eenige maanden na Sebald in deze straat kwam / zag daar menschen van 10. of 11. voeten hoog / schoon dat hy 'er ook gezien heeft van eene gestalte / die niet groter is dan de onze.

Reis Spilbergen zich in de straat van Magellanus begeeven / op den 2. April des jaars 1615. zag op Terre de Feu een man.

man van wonderlijke * langte / die op een heubeltje geklommen

was om de schepen te zien voorby varen.

Willem Schouten zynde op den 11. December van het zelve
jaar in Behouden Haven / op 47½ graadt / vondt zyn volk op
het gebergte hopen van steuen / op 300 een wyze gemaakt / dat
zy daar door begeerte kregen om te zien / wat daar onder lagh /
en zy vonden daar geraamtens van menschen van 10 of 11. voet
lang / dat is te zeggen 9. of 10. voeten van de Fransche maat /
tot welke alle de voorgaande afmetingen moeten gebragt wor-
den.

* Confessio-
runt autem
ibi ad Terram
de Fogue im-
manis admo-
rum & hor-
renda longitu-
dinis homi-
num.

Het heeft my goet gedacht deze kleine afweiding te doen / om
eene zaak te bekrachtigen / die men in het eerste verdacht houdt
van valscheit / schoon dat de lezing der H. Schrift en der geschie-
nisschypveren / en de voorbeelden van cruzen / die wy vry dik-
wils onder ons zien geboren worden en leven / ons meer ge-
neigdheit moesten geven / om iets zonderlings te geloven. Ik
vang dan het verhaal van myne Reis-tocht weder aan.

Men voegde by de tydning vanden opstandt van Chiloe / dat
een Fransch schip / 't welk aan dat eiland ingelopen was /
den Spanjaarden buschkruit bygezet hadt om de Indianen te
straffen. Deze omstandigheid deedt ons geloven / dat het de
Maria was / die wy omtrent de Kaap Hoorn verloren had-
den / gelyk ik gezegt hebb' / maar niet lang daar na hoorde
wy / dat zy te Baldivia ingelopen was. Eindelyk op den 8. Au-
gustus kwam zy te la Conception by ons.

Zy verhaalden ons toen / dat zy / na vele stromen uitgestaan
te hebben / zich aan het eiland van Diego Ramirez beboonden had-
den / op een tyd / in welken zy staat maakten / dat zy 'er wel
80. Mylen Westelyker af waren / volgens de getekende / en
zestig mylen volgens de gedrukte kaarten / en twee graden Noor-
delyker / dan zy waarelyk waren ; maar dat zy / hunne stippen
herstelt hebbende op die ontdekking van het land / zeer juist te
Baldivia aangekomen waren / volgens de kaarten van Pieter
Goos / het welk de gissingen bevestigt / welke ik boven gemaakt
hebbe ten opzichte der stromen.

Niet tegenstaande den gestadigen regen / hadden wy reeds onze
voorraadt van mondhoft aan broodt / toen de Maria aankwam.
Daar was niets overig dan voorraadt voor haar te verzorgen /
wanneer de Gidoz van la Conception order bekwam van den
President van Chili / dat hy alle de Fransche schepen / die daar
op de rede lagen / onder wat voorwendsel het ook mogt zyn /
moest doen vettrekken / en ten langste binnen vier dagen ; maar

daar wierdt niet veel acht acht gegeven om een order werksellig te maken / die gegeven was ter oorzake van een minnehandel / die eenig gerucht hadt gemaakt. De Concoorde vertrok niet van daar voor den 19. Juli om naar Valparaisso te zeilen / de Maria den 20. naar Ilo / en wy bleven daar noch eenige dagen om onze zaken te volvoeren.

Ondertusschen begonden 'er aangename dagen te volgen na den regen en de winden van den winter / en de hoop van handel te dypden te la Concepcion / kon ons daar niet ophouden / naardien / behalven dat de twee schepen / die ik genoemd hebb' / de stad voorzien hadden van de weinige koopmanschappen / die zy nodig hadt / Champloret le Brun / die de Assomption voerde / daar zedert den 24. Juni aangekomen was / zoekende / gelyk wy / iets te verkopen om zyn voorraad van mondkost te betalen / 300 dat wy van gedachten wierden onze tocht voort te zetten / om in Peru te gaan handelen.

Vertrek van La Concepcion.

Wy vertrokken dan op den 30. Augusti uit de baai van la Concepcion / onzeker zynde welke plaats wy eerst behoorden aan te doen. De begeerte alleen om in het ruime sop te zyn / deedt ons naar Valparaisso streven / daar wy nochtans meer dan 8. maanden doorgelaght hebben. Onderweeg hadden wy altpdt den wint tegen / of hy was zwoak / of veranderlyk. Zelf mechten wy aan / dat / tegen de gemene loop / wy met Noordelyke winden heldere en aangename dagen hadden. Zes dagen na ons vertrek stregen wy de hoge uithoek de Bisschop in het gezicht / die een half myl ten Zuiden van Cap Curaoma af legt / by welke men gemenelyk kopt henen zeilt om boven den wint van Valparaisso te komen / op dat men door de sterke zee-winden uit den Z. en Z. W. niet genoodzaakt zou worden de haven voorby te loopen / die men niet ligtelyk zou kunnen weder kypzen / zonder diep in zee te streken ; het scheen ons toen omtrent vyf uren na den middaghy te zyn.

Landing aan
Valparaisso
mer den
wint.

Gelyk het reeds laat was / wilden wy het niet wagen / by nacht te Valparaisso binnen te loopen / hoewel de thont van de baai zeer ruim is. Wy gingen derhalven een gang naar de ruigte / en des anderen daags het lant weder naberende / zagen wy die zelve hoge uithoek / die niet veel van aanzien verandert / naardien hy hoog en rondt is / even als een klok.

Als